

УДК 338.436; 638.432

JEL Q18; Q10

DOI 10.32782/2786-765X/2025-10-19

Щебель А.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
та соціально-гуманітарних дисциплін,
Львівська філія ПВНЗ «Європейський університет»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-8809-7320>

Колпак О.В.

здобувач третього рівня вищої освіти,
ПВНЗ «Європейський університет»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0351-2320>

Сердюк А.В.

здобувач третього рівня вищої освіти,
Київський міжнародний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4251-1003>

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Обґрунтовано необхідність забезпечення еколого-економічної безпеки, враховуючи те, що сільське господарство є ключовим сектором економіки, що гарантує продовольчу безпеку країни, та джерело м значного екологічного навантаження, яке виникає внаслідок інтенсивного використання земельних, водних та енергетичних ресурсів, застосування агрохімікатів і викидів парникових газів. Визначено сутність еколого-економічної безпеки. Розроблено методичний підхід до забезпечення еколого-економічної безпеки в аграрних підприємствах, що передбачає системну інтеграцію екологічних критеріїв у процес управління виробництвом. Його основа полягає в розробці ефективних управлінських рішень, які ґрунтуються на аналізі впливу виробництва на навколишнє середовище, оцінці ресурсної ефективності, дотриманні екологічного законодавства та формуванні корпоративної культури, орієнтованої на екологічні принципи. Виділено основні критерії еколого-економічної безпеки аграрного підприємства: стабільність виробництва при мінімальному впливі на довкілля; зменшення ресурсомісткості продукції; екологічна рентабельність інновацій; збереження природного потенціалу території. Запропоновано етапи реалізації методичного підходу до забезпечення еколого-економічної безпеки господарської діяльності аграрних підприємств. Визначено, що запропонований методичний підхід не лише підвищує економічну ефективність агровиробництва, але й забезпечує його екологічну сталість. Узагальнено основні результати реалізації методичного підходу до формування еколого-економічної безпеки. Обґрунтовано, що запровадження запропонованого методичного підходу сприяє досягненню балансу між економічною вигодою та екологічною відповідальністю, що дозволяє мінімізувати ризики, підвищити конкурентоспроможність підприємства та забезпечити його позитивний імідж у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: еколого-економічна безпека, методичний підхід, критерії, етапи, аграрні підприємства.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації економіки, загострення екологічної кризи та зростаючих вимог до раціонального використання природних ресурсів питання забезпечення еколого-економічної безпеки аграрних підприємств стає надзвичайно актуальним. Сільське господарство, з одного боку, є ключовим сектором економіки, що гарантує продовольчу безпеку країни, а з іншого, джерело значного екологічного навантаження, яке виникає внаслідок інтенсивного використання земельних, водних та енергетичних ресурсів, застосування агрохімікатів і викидів парникових газів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання формування та забезпечення еколого-економічної безпеки досліджувались у роботах Андрійчука В.Г., Варналія З.С., Дробота І.О., Воронької І.С., Каменевої Н.В., Кириченка О.А., Мельника Л.Г., Фещенко О.Л. Зазначені вчені здійснили неоціненний внесок у розвиток предмета дослідження, проте на даний час у сучасній науці не сформувалось єдиного погляду на забезпечення еколого-економічної безпеки господарської діяльності аграрних підприємств.

Метою статті є розробка методичного підходу щодо забезпечення еколого-економічної

безпеки господарської діяльності аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нестабільність кліматичних умов, деградація ґрунтів, зменшення біорізноманіття, зростання конкуренції на аграрних ринках та нові вимоги екологічного і технічного регулювання вимагають зміни управлінських підходів у аграрному секторі. Це створює необхідність розробки методичного підходу, який поєднує економічну ефективність виробництва з екологічною відповідальністю, що, в свою чергу, дозволяє формувати стратегію сталого розвитку аграрного підприємства.

Методичний підхід до забезпечення еколого-економічної безпеки в аграрних підприємствах передбачає системну інтеграцію екологічних критеріїв у процес управління виробництвом. Його основа полягає в розробці ефективних управлінських рішень, які ґрунтуються на аналізі впливу виробництва на навколишнє середовище, оцінці ресурсної ефективності, дотриманні екологічного законодавства та формуванні корпоративної культури, орієнтованої на екологічні принципи.

Еколого-економічна безпека аграрного підприємства визначається станом, при якому забезпечується сталий розвиток виробництва з урахуванням допустимого навантаження на навколишнє середовище, раціонального використання природних ресурсів та дотримання екологічного законодавства [1; 2; 3], що дозволяє уникати екологічних ризиків, зменшувати штрафи та формувати позитивний екологічний імідж підприємства (табл. 1).

Основними критеріями еколого-економічної безпеки аграрного підприємства є комплексні показники, які відображають рівень узгодженості економічних інтересів

виробництва з вимогами охорони навколишнього середовища. Перш за все, до таких критеріїв відноситься стабільність виробництва при мінімальному впливі на довкілля.

Другим критерієм є зменшення ресурсомісткості продукції, що передбачає оптимізацію витрат природних ресурсів на одиницю виготовленої продукції. У цьому контексті важливо знижувати споживання води, енергії, мінеральних добрив та пестицидів шляхом впровадження точного землеробства, крапельного зрошення, альтернативних джерел енергії тощо.

Третім критерієм є екологічна рентабельність інновацій, яка визначає співвідношення між екологічними перевагами від впровадження нових технологій та витратами на їх реалізацію. Наприклад, модернізація сільськогосподарської техніки для зменшення викидів шкідливих речовин може вимагати значних інвестицій. Проте в довгостроковій перспективі це дозволяє заощаджувати на паливі, зменшувати штрафи за екологічні порушення та формувати позитивний імідж підприємства.

Останній, четвертий, але не менш важливий критерій – це збереження природного потенціалу території. Це передбачає підтримку родючості ґрунтів, біологічного різноманіття, чистоти водних ресурсів та ландшафтної рівноваги. Збереження природного капіталу є стратегічним завданням для аграрного сектору, оскільки якість і кількість виробленої продукції безпосередньо залежать від стану навколишнього середовища. Для досягнення цього критерію необхідно впроваджувати сівозміни, агролісомеліорацію, обмежувати використання хімічних засобів та переходити на органічне землеробство.

Усі наведені критерії взаємопов'язані і в комплексі визначають рівень еколого-

Таблиця 1

Основні принципи забезпечення еколого-економічної безпеки аграрного підприємства

Принцип	Сутність	Джерело
Пріоритет екологічної безпеки над прибутковістю у довгостроковій перспективі	Прийняття управлінських рішень із урахуванням екологічних наслідків, навіть якщо це знижує короткостроковий прибуток, але забезпечує стабільність і ресурсну базу на майбутнє.	Узагальнення автора
Інтеграція екологічних аспектів у систему управління підприємством	Включення екологічних критеріїв у всі рівні планування та управління – від закупівель до збуту продукції.	Прудкий А.І. [2]
Адаптивність і стале природокористування	Гнучке реагування на зміни клімату, ринку, нормативів з урахуванням довгострокового збереження природного середовища.	Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», 1991 [4]
Соціальна відповідальність і прозорість	Відкритість підприємства перед громадськістю, дотримання етичних норм, інформування про вплив на довкілля та участь у соціальних ініціативах.	OECD, 2023 [5]

економічної безпеки аграрного підприємства, що є необхідною умовою для його сталого розвитку в умовах сучасних викликів, таких як кліматичні, економічні та нормативно-правові (рис. 1).

Еколого-економічна безпека є ключовою умовою для сталого розвитку аграрного сектору, оскільки вона поєднує ефективність

виробництва з мінімізацією негативного впливу на навколишнє середовище. У сучасних умовах, що характеризуються кліматичними змінами, зростаючою конкуренцією, глобалізацією аграрного ринку та посиленням екологічного законодавства, підприємства аграрної сфери змушені шукати нові підходи до організації своєї діяльності.

Рис. 1. Етапи реалізації методичного підходу до забезпечення еколого-економічної безпеки господарської діяльності аграрних підприємств

Аграрні підприємства повинні мати можливість забезпечувати виробництво необхідних обсягів сільськогосподарської продукції, не порушуючи екологічну рівновагу. Досягти цього можна шляхом раціонального землекористування, впровадження екологічно безпечних технологій, зменшення забруднення повітря, води та ґрунтів, а також контролю за управлінням відходами, а зменшення ресурсомісткості не лише покращує екологічні показники, але й підвищує економічну ефективність роботи підприємства.

Переваги запропонованого методичного підходу, який не лише підвищує економічну ефективність аграрного виробництва, але й забезпечує його екологічну сталість (табл. 2), як основу дотримання біоландшафту.

Одним із перших і найважливіших результатів впровадження цього підходу є зменшення екологічних збитків. Завдяки використанню сучасних технологій у сільському господарстві, точному землеробству, біологічним засобам захисту рослин та раціональному використанню добрив і пестицидів, підприємства можуть значно знизити рівень забруднення навколишнього середовища.

Наприклад, перехід від традиційного поливу до крапельного зрошення дозволяє зменшити втрати води до 40%, що безпосередньо впливає на стан водних ресурсів регіону. Крім того, використання органічних добрив замість хімічних знижує ризик забруднення ґрунтів важкими металами та нітратами, що позитивно позначається на екосистемі та здоров'ї населення [6].

Ключовим аспектом реалізації цього підходу є підвищення енергоефективності та рентабельності виробництва. Аграрний сектор традиційно відрізняється високими енерговитратами, особливо під час обробки ґрунту, транспортування та зберігання продукції. Впровадження енергозберігаючих технологій, використання альтернативних джерел енергії, таких як сонячні панелі та біогазові установки, а також модернізація машинно-тракторного парку допомагають зменшити енергоспоживання на одиницю продукції. Наприклад, дослідження показують, що

заміна старих дизельних тракторів на сучасні моделі з електронним керуванням двигуном може зекономити до 15–20% пального [7]. Це, у свою чергу, безпосередньо впливає на собівартість продукції, підвищуючи рентабельність господарської діяльності.

Ефективне впровадження еколого-економічного підходу забезпечує відповідність вимогам екологічного законодавства, що є критично важливим для збереження ліцензій, дозволів та репутації підприємства. Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», підприємства зобов'язані здійснювати свою діяльність, дотримуючись встановлених нормативів викидів, скидів та утворення відходів, а також проходити екологічну експертизу проектів [4]. Відсутність системного підходу до екологічного управління може призвести до штрафів, санкцій, призупинення діяльності або навіть втрати права на ведення господарства. Натомість інтеграція екологічного менеджменту в загальну систему управління підприємством не лише допомагає уникати проблем з контролюючими органами, але й відкриває доступ до грантів, державних субсидій та пільгового фінансування.

Ще одним важливим результатом впровадження методичного підходу є формування позитивного екологічного бренду аграрного підприємства, що стає дедалі актуальнішим у світлі глобальних тенденцій до екологізації споживання. Сьогодні споживачі все частіше обирають продукцію, виготовлену відповідно до екологічних стандартів, з сертифікатом органічного походження або позначкою “eko-friendly”. Як зазначає OECD (2023) [5; 8], репутація підприємства в сфері сталого розвитку безпосередньо впливає на його ринкову капіталізацію, а також на залучення партнерів, клієнтів і інвесторів [5; 8]. Таким чином, екологічна відповідальність стає не лише моральним обов'язком, а й важливим інструментом стратегічного маркетингу. Розробка прозорої екологічної політики, ведення звітності про викиди, витрати ресурсів та повторне використання відходів – все це сприяє

Таблиця 2

Основні результати реалізації методичного підходу до формування еколого-економічної безпеки

Результат реалізації підходу	Очікуваний ефект
Мінімізація екологічних збитків	Зниження обсягів викидів, зменшення забруднення ґрунтів і вод
Підвищення енергоефективності	Зменшення витрат на паливо, оптимізація енергоспоживання
Дотримання екологічного законодавства	Зменшення ризику штрафів, підвищення правової безпеки
Формування екологічного бренду	Підвищення довіри з боку споживачів, доступ до нових ринків

формуванню довіри з боку споживачів, партнерів і державних установ.

Висновки. Отже, суть запропонованого методичного підходу полягає в системному інтегруванні екологічних факторів на всіх етапах господарської діяльності підприємства. Для цього необхідно впровадити систему моніторингу впливу на навколишнє середовище, оцінювати ризики, а також розробляти і реалізовувати програми, спрямовані на підвищення екоефективності. Економічна оцінка повинна базуватися не лише на фінансових показниках, а й на інтегральних критеріях, які враховують еколого-економічний ефект.

Впровадження запропонованого методичного підходу сприяє досягненню балансу між економічною вигодою та екологічною відповідальністю, що дозволяє мінімізувати ризики, підвищити конкурентоспроможність підприємства та забезпечити його позитивний імідж у довгостроковій перспективі. Це особливо важливо в умовах інтеграції України до європейського економічного простору, де сталий розвиток і дотримання екологічних норм є необхідними для участі в міжнародній торгівлі, залученні інвестицій та отриманні фінансування від міжнародних екологічних програм.

Бібліографічний список

1. Балан П. І. Еколого-економічні основи сталого розвитку аграрних підприємств. Львів : ЛНАУ, 2021. 246 с.
2. Прудкий А. І. Економіка природокористування. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 340 с.
3. Андреева В. А. Еколого-економічна безпека підприємства: властивості, стратегія та інструменти забезпечення. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/materiali-konferentsij/andreeva_0003.pdf
4. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
5. OECD. Environmental Performance of Agriculture in OECD Countries Since 1990. Paris: OECD Publishing, 2023.
6. Жук В. М. Екологізація аграрного виробництва в умовах сталого розвитку. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 112–118.
7. Михайлов С. В. Енергозбереження в агропромисловому комплексі. Київ : Агронаука, 2020. 224 с.
8. Environmental Performance Reviews: Ukraine 2023. OECD Publishing, 2023.

References

1. Balan P. I. (2021). Ekoloho-ekonomichni osnovy staloho rozvytku ahrarnykh pidpriemstv [Ecological and economic foundations of sustainable development of agricultural enterprises]. Lviv: LNAU. 246 p.
2. Prudkyi A. I. (2020). Ekonomika pryrodokorystuvannia [Economics of environmental management. Kyiv: Center for Educational Literature]. Kyiv: Tsentru uchbovoi literatury, 340 p.
3. Andriieva V. A. Ekoloho-ekonomichna bezpeka pidpriemstva: vlastyvoli, stratehiia ta instrumenty zabezpechennia [Environmental and economic security of an enterprise: properties, strategy and tools for ensuring it]. Available at: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/materiali-konferentsij/andreeva_0003.pdf
4. Zakon Ukrainy "Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha" [Law of Ukraine "On Environmental Protection"] vid 25.06.1991 r. № 1264-XII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
5. OECD. Environmental Performance of Agriculture in OECD Countries Since 1990. Paris: OECD Publishing, 2023.
6. Zhuk V. M. (2021). Ekolohizatsiia ahrarnoho vyrobnytstva v umovakh staloho rozvytku [Greening of agricultural production in the context of sustainable development]. *Ekonomika APK*. № 6. pp. 112–118.
7. Mykhailov S. V. (2020). Enerhozberezhennia v ahropromyslovomu kompleksi [Energy saving in the agro-industrial complex.]. Kyiv: Ahronauka, 224 p.
8. *Environmental Performance Reviews: Ukraine 2023*. OECD Publishing, 2023.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2025

Andrii Shchebel

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of Management
and Social-Humanitarian Disciplines,
Lviv branch of the Private Higher Education Institution "European University"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-8809-7320>

Oleksandr Kolpak

Postgraduate student,
Private Higher Educational Institution "European University"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0351-2320>

Artur Serdyuk

Postgraduate student,
Kyiv International University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4251-1003>

METHODOLOGICAL APPROACH TO ENSURING ENVIRONMENTAL AND ECONOMIC SECURITY OF THE ECONOMIC ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The need to ensure ecological and economic security is justified, taking into account that agriculture is a key sector of the economy that guarantees the country's food security and a source of significant environmental burden, which arises as a result of the intensive use of land, water and energy resources, the use of agrochemicals and greenhouse gas emissions. The essence of ecological and economic security is determined. A methodological approach to ensuring ecological and economic security in agricultural enterprises is developed, which involves the systematic integration of environmental criteria into the production management process. Its basis is the development of effective management decisions based on the analysis of the impact of production on the environment, assessment of resource efficiency, compliance with environmental legislation and the formation of a corporate culture focused on environmental principles. The main criteria for the ecological and economic security of an agricultural enterprise are highlighted: stability of production with minimal impact on the environment; reduction of resource intensity of products; ecological profitability of innovations; preservation of the natural potential of the territory. The stages of implementing a methodological approach to ensuring the ecological and economic security of the economic activities of agricultural enterprises are proposed. It is determined that the proposed methodological approach not only increases the economic efficiency of agricultural production, but also ensures its environmental sustainability. The main results of the implementation of the methodological approach to the formation of ecological and economic security are summarized. It is substantiated that the implementation of the proposed methodological approach contributes to achieving a balance between economic benefit and environmental responsibility, which allows minimizing risks, increasing the competitiveness of the enterprise and ensuring its positive image in the long term.

Keywords: ecological and economic security, methodological approach, criteria, stages, agricultural enterprises.